

e-praktijk

Boek in de band of op de foto?

Jack van der Leden

In het kader van dit nummer over kunst en digitalisering brengt de redactie van Boekman een aantal initiatieven op internet voor het voetlicht. Zo heeft de Koninklijke Bibliotheek het plan opgevat om een kleine half miljoen boeken te digitaliseren.

'KB wil oude boeken kapot snijden', kopte *NRC Handelsblad* op 22 november 2007. 'Zodat ze gelezen worden', ging de regel verder. Maar de bom was in boekenland al ingeslagen. Ingezonden stukken in dagbladen maakten melding van verbijstering en ontzetting over de dreigende vernietiging van papieren erfgoed. De emoties liepen hoog op: 'Deze meneer moet op staande voet ontslagen worden', schreef een woedende lezer. Met 'deze meneer' doelde hij op Hans Jansen, directeur van de afdeling Research & Development van de Koninklijke Bibliotheek (KB).

Wat is het geval? De KB maakte officieel bekend een groot-scheeps digitaliseringsproject aan te vangen. Boeken die in Nederland zijn verschenen tussen 1800 en 1950, 400.000 à 500.000 exemplaren, én waarvan meerdere exemplaren zijn, worden gescand

De reden hiervoor is dat niet-digitale teksten amper worden geraadpleegd. Om ervoor te zorgen dat deze historische bronnen later nog gelezen worden, moeten ze zo snel mogelijk worden gescand. Daartoe moeten de boeken kapot worden gesneden: het scannen gaat sneller als de ruggen eraf zijn.

Dit scannen gebeurt uiteraard al, maar handmatig, blad voor blad. Deze methode is zeer arbeidsintensief en kost veel geld. Digitalisering van het gehele boekenbezit op deze wijze zou één miljard euro kosten, aldus Jansen. Door de boekruggen af te snijden kunnen stapels bladzijden in één handeling worden verwerkt, en dat beperkt de kosten tot 6 miljoen euro. Het papieren exemplaar is daarmee vernietigd. Maar is dat wel zo erg?

De inhoud telt

Hans Jansen vindt van niet. Het gaat immers om boeken waarvan meerdere exemplaren bestaan. Er wordt intensief samengewerkt met andere bibliotheken om verdubbelingen op te sporen. 'Bovendien', zegt Jansen, 'een boek is ook maar een informatiedrager. Het gaat toch om de inhoud.' Oftewel, het boek als fysiek product doet er verder weinig toe. Oefff. Dat komt natuurlijk hard aan! Bijvoorbeeld bij Lisa Kuitert, van de leerstoelgroep Boekwetenschap en handschriftenkunde van de UvA.

Zij is, zoals de meeste boekwetenschappers, onvoorwaardelijk en faliekant tegen boekvernietiging. De verschijningsvorm van

Jack van der Ledenis redacteur van *Boekman*

voornamelijk negentiende-eeuwse boeken is bovendien minstens zo belangrijk als de inhoud. Natuurlijk, de wens om papieren erfgoed te digitaliseren is groot en we moeten meegaan met de tijd, maar instemmen met boekvernietiging? Nee, dat gaat te ver!

Bovendien vindt Kuitert de keuze van de KB voor de ondergrens van 1800 onverstandig. Bij de handpers werden soms tijdens het drukken nog wijzigingen aangebracht die van cruciaal belang kunnen zijn voor kennisvorming over de totstandkoming van een werk en de intenties van de auteur. Terughoudendheid is daarom geboden. Haar voorstel is dan ook... te wachten. Dan maar niet razendsnel zoveel mogelijk digitaliseren, maar wachten op de komst van nieuwe technieken, waarbij het kapotscheuren van boeken niet nodig is. Want waarom die haast? Wanneer we de boeken toch tot onze beschikking hebben? Dan noemt ze, waarschijnlijk in de hitte van de strijd, nóg een argument. We hebben miljoenen aan overheidsgeld uitgegeven aan behoud en restauratie van negentiende-eeuwse boeken, in het kader van het metamorfose-project, en nu zouden we die banden gaan vernielen?! Kuitert heeft er geen vertrouwen meer in. Zou de KB werkelijk zo inconsequent kunnen zijn?

Blinde boekenliefde

Sentimentele flauwekul, zegt taalkundige en publicist Ewout Sanders over de discussie. Boekenliefde verblindt, zegt hij. Gun ze een tweede leven op internet. We moeten niet sentimenteel doen over het versnijden van boeken. Het gaat immers om dubbele exemplaren, die bij bibliotheken al snel in de papiercontainer verdwijnen. Sanders scant zelf ook! Hij vernielt daartoe zijn eigen collectie en laat het gescande materiaal met *optical character recognition* (OCR) omzetten in doorzoekbare bestanden. Met alle voordelen van dien.

Ook wijst hij op de steeds groter wordende achterstand van bibliotheken op Google. Sinds jaren werkt deze zoekmachine samen met grote universiteitsbibliotheken in de Verenigde Staten en Engeland, maar ook Gent, om hun bibliotheekcollecties te scannen en via internet beschikbaar te stellen. Google verkrijgt daarmee de beschikking en zeggenschap over de collecties.

Sanders dringt er bij de universiteitsbibliotheken dan ook op aan het initiatief van de KB te ondersteunen en na te volgen, voordat het machtige Google het overneemt. Zijn voorstel is om alvast te beginnen met het scannen van verdubbelingen die anders toch worden vernietigd, in overleg met veilingen en antiquariaten zoals De Slegte.

Ook Kuitert heeft een voorstel. Tijdens een bijeenkomst van Spui 25, het academisch-culturele centrum aan het Spui in Amsterdam, hield ze in maart van dit jaar een pleidooi voor het opzetten van een website waarop iedereen zijn eigen gedigitaliseerde boekencollectie kan plaatsen, met het adres www.teversnijdenboeken.nl. Of bedoelde ze: www.nietlanger-nodigteversnijdenboek.nl?

Naast felle voor- en tegengeluiden klonken ook gematigde meningen. Zo vertelde Ernst Braches, neerlandicus en boekhistoricus, aan Karel Knip: 'Ik heb het volste vertrouwen in de Koninklijke Bibliotheek. (...). Ik denk dat de plannen genuanceerder zijn dan de berichten erover in de media' (*NRC Handelsblad*, 1 december 2007). En zo is het. Daar had echter de KB, bij monde van Hans Jansen, langer bij stil mogen staan vóór zij haar plannen wereldkundig maakte. Een gewaagde koers uitzetten is dapper, maar adequate *public relations* zijn daarbij onontbeerlijk.